

УДК 217.2/.4(477.41/.82)"16/17"Шумлянський:929.52.7.031

Ігор СКОЧИЛАС

(Львів)

**КИРИЛО (ШУМЛЯНСЬКИЙ, бл. 1668 – 30.XI.1726),
УНІЙНИЙ ЄПИСКОП ЛУЦЬКИЙ І ПРАВОСЛАВНИЙ
ВЛАДИКА ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ**

Кирило (світське ім'я – Онуфрій¹) Шумлянський народився близько 1668 р.² у с. Великі Шумляни Галицької землі – дідичному маєтку відомого руського православного роду Шумлянських герба Корчак³, що належав до середньозаможної шляхти Руського воеводства. Його батьками були Анна Демовичівна та майбутній православний владика Луцько-Острозької єпархії (1687–1694) Атанасій (світське ім'я – Олександр) Шумлянський⁴. Мав одну сестру, Софію Конопацьку, та п'ятеро братів⁵. Один з рідних братів – Гедеон (бл. 1654 – † 14.02.1706), прийняв монаший постриг та обіймав уряди мінського архимандрита (з 1683 р.) і смоленського унійного архієпископа (з 1703 р.)⁶. Інший брат, Даниїл, обрав духовне служіння монаха Домініканського ордену в латинському обряді, будучи переконливим прихильником унії ("uomo zelante della sacra Unione")⁷. Кирило також доводився племінником ("nepotis neo-uniti Episcopi Leopoliensi"⁸) львівського архиєрея Йосифа (Шумлянського, 1668–1708).

Про виховання, освіту, богословські погляди й еклезіальні преференції молодого Онуфрія Шумлянського відомо дуже мало. За даними сучасників, як монах Василіанського чину, він не вирізнявся особливо глибокими знаннями у доктринальних питаннях, не вивчав спекулятивну теологію, але, натомість, був ерудований у моральному богослов'ї, досконало знав "церковні церемонії" та любив свій східний обряд⁹. Належачи до найближчого оточення Йосифа (Шумлянського) на Святоюрському владичому дворі, Кирило підтримував церковну політику свого пастиря, тому, ймовірно, прийняв персональну унію з Римським Апостольським престолом, разом з іншими прихильниками владики Йосифа, ще на соборі Львівської єпархії в грудні 1694 р.¹⁰ або ж, найпізніше, в квітні чи липні 1700 р., під час унійних зібрань у Львові¹¹, коли всі їхні учасники підписали "акт церковної унії"¹².

Приблизно у 1692 р. Онуфрій Шумлянський (як інформував апостольський нунцій, у 1704 р. він уже 12 прожив у монашестві¹³) прийняв чернечий постриг під іменем Кирило в одному з монастирів Львівської єпархії. Влітку 1703 р. він уперше згадується як ігумен Угорницького монастиря ("monasterii Uhornicensis ihumenus")¹⁴, що адміністративно підпорядковувався Скиту Манявському й наприкінці XVII ст. дуже зубожів унаслідок господарської розрухи і війських дій. Новий настоятель на початку XVIII ст. успішно захищав обитель від зовнішніх загроз, звертаючись по захист навіть до російських військ, що в той час квартирували в Галичині. Так, з ініціативи Кирила князь Олександр Меншиков видав у Жовткві 24 грудня 1706 р. протекційну грамоту для угорницьких іноків, згідно з якою "Его царское Величество позволилъ взять тотъ помянутой монастырь и загородниковъ подъ свою высокую протекцію"¹⁵. Шумлянський очолював Угорницьку обитель і після свого обрання луцьким унійним владикою (згадка від 5 серпня 1710 р.)¹⁶. Напевне, саме за його ігуменства цей чернечий осередок визнав зверхність Римського Апостольського престолу, а після апостазії Кирила у 1711 р. перейшов під безпосередню юрисдикцію львівських архиєреїв.

Після проголошення 1700 р. унії Львівської єпархії з Римським престолом її пастир Йосиф (Шумлянський) почав розглядати кандидатуру племінника Кирила як свого наступника на Святоюрській катедрі. В останні роки життя кир Йосиф забезпечив Кирилові стрімку духовну кар'єру, надавши йому найвищі церковні уряди в єпархіальній структурі. Не пізніше липня 1703 р. львівський владика номінував Кирила (Шумлянського) генеральним намісником Кам'янецького крилосу-офіціалату ("officialis generalis cathedralis graeco-uniti Camenecensis Podoliae"). Водночас Кирило очолив Святотроїцький катедральний крилос, організовував собори місцевого духовенства у Кам'янці та, як єпископський комісар, проводив пастирські візитації на теренах Поділля з метою утвердження унії¹⁷. Обов'язки генерального намісника Львівського владичтва на Поділлі ("Vicario Generale della Diocesi di Kaminietz") Шумлянський виконував включно до весни 1710 р.¹⁸, тобто аж до своєї номінації на Луцьку катедру. Водночас приблизно з 1707 р. Кирило був піднесений до гідності генерального

намісника Галицького крилосу-офіціалату. Як галицький офіціал і візитатор прикарпатських парафій, він згадується 1709 р. в одній з книг Львівського духовного суду¹⁹. У цей період (дані 1707–1710 рр.) Шумлянський також обіймав посаду ігумена монастиря Успення Богородиці в Крилосі, передавши його у 1707 р. разом з катедрою під опіку ченців-василіан²⁰.

На вищих епархіальних урядах Кирило зарекомендував себе здібним і второпним адміністратором, тому, починаючи з 1701–1702 рр., львівський владика наполегливо пропонував Римській курії кандидатуру племінника на коад'ютора Святоюрської катедри²¹, апелюючи до впливових духовних осіб²² і вищих достойників Речі Посполитої. 12 червня 1704 р. кардинали Конгрегації поширення віри, на основі інформації апостольського нунція Ораціо Філіппо Спади (1704–1706)²³, представили римському понтифікові кандидатуру Йосифа (Шумлянського). Останній обґрунтовував необхідність мати єпископа-помічника не тільки складністю політичної ситуації в Польському королівстві²⁴, але й душпастирськими потребами владичого двору та великою кількістю новонавернених до унії вірних і священників. Передбачалося, що Кирила можуть хіротонізувати два католицькі єпископи різних обрядів, як титулярного єрарха “у землях невірних” (“*con carattere episcopale in patribus infidelium*”), і для нього буде виділено належне його сану утримання²⁵. На початку липня 1706 р. папський нунцій навіть просив Апостольську столицю виділити додаткове утримання для Шумлянського²⁶, який, у свою чергу, мав відмовитися від права успадкування Святоюрської катедри. Упродовж весни – літа 1708 р., напередні смерті, львівський владика особливо домагався в Риму офіційної номінації Кирила своїм коад'ютором²⁷.

Однак після докладного розгляду справи римські кардинали дійшли висновку, що Кирило (Шумлянський) є “недостатньо утвердженим у святій католицькій вірі” (“*mal fondato nella S[ancta] Fede Cattolica*”)²⁸. Конгрегація поширення віри відповіла нунцієві наприкінці серпня 1708 р., що з огляду на зібрану від різних інституцій й осіб (зокрема префекта Стефано Тромбетті) інформацію, Святий престол не може допустити “якогось схизматика” (“*non dar luogo all'intrusione di qualche Scismatico*”) до коад'юторства, а тим більше до адміністрації вакантної Святоюрської катедри, що має бути передана тимчасово під опіку унійного митрополита²⁹. Незадовго до своєї смерті, тогочасний предстоятель Руської Церкви Лев (Шлюбич-Заленський, 1695–1708) остаточно вирішив відмовитися від кандидатури угорницького ігумена Кирила³⁰. Основні застереження Заленського зводилися до того, що Кирило порівняно недавно приступив до св. унії, тому не дуже добре обізнаний з католицькою доктриною, сумнівною є його “релігійна дисципліна і звичаї”, тому це становить очевидну небезпеку для уніатів, адже той може “перейти до московитів”. До речі, такої ж думки дотримувалися й апостольські нунції Джуліо П'яцца (1706–1707) і Ніколо Спінола (1707–1712)³¹.

Незважаючи на неприхильну до нього опінію вищих достойників Католицької Церкви обох обрядів, Кирило (Шумлянський) після смерті в липні 1708 р. свого дядька й багаторічного покровителя владика Йосифа активно включився у боротьбу за Львівську єпископію, конкуруючи відразу з декількома іншими кандидатами³². У цьому протистоянні, що мало непублічний характер, василіанин Кирило вирізнявся особливою активністю, заручившись підтримкою значної частини духовенства й чернецтва та членів Успенського ставропігійського братства. Про напруження, котре виникло у Львівській єпархії, свідчить той факт, що напередодні виборчого собору прибічники Кирила (Шумлянського) поширювали чутки про різні небезпеки, з якими могли зіткнутися учасники зібрання, в т. ч. і митрополит, у разі свого приїзду до Львова³³. Попри те, що Шумлянський цього разу програв боротьбу за владичий престол, він усе ж взяв участь в елекційному соборі 21 січня 1710 р. у Святоюрському храмі³⁴, який обрав єпископом його головного конкурента – унівського архимандрита Варлаама (Шептицького). Зазнавши поразки у Львові, ігумен Кирило почав домагатися (як згодом виявилось, знову безуспішно) сусідньої Холмської єпископії (дані з березня 1710 р.)³⁵. Але Конгрегація поширення віри висловила вже традиційні для Риму застереження, що пройшло дуже мало часу від того часу, як Шумлянський публічно став католиком східного обряду³⁶.

Аби залагодити ситуацію, король Август II, отримавши неправдиву звістку про смерть у московському полоні³⁷ заарештованого у 1709 р. луцького унійного владика Діонізія (Жобокрицького, 1695–1713), без порозуміння з Апостольською столицею та вищим католицьким духовенством у Речі Посполитій, 10 квітня 1710 р. видав номінаційний привілей Кирилові (Шумлянському) на Луцьке єпископство “*uniti ritus graeci*”. “За великі заслуги у Божій Церкві у [поширенні] хвали Божої та збереження святої єдності зі Святою Римською Католицькою Церквою”³⁸, в духовну юрисдикцію Шумлянського переходили всі храми, монастирі та столові маєтки владичтва, а також руські парафії на теренах Київського воєводства. Август II наполегливо рекомендував київському митрополитові Юрію (Винницькому, 1708–1713), актуальному адміністраторові Луцької єпархії, якнайшвидше

здійснити хіротонію Шумлянського як гідного кандидата³⁹. 16 червня 1710 р. у катедрі Св. Йоана Богослова відбулося спільне засідання єпархіального елекційного собору та шляхетського сеймика, на якому угорницький ігумен Кирило (Шумлянський) був одногосно обраний владикою-електом Луцької єпархії. Головну роль в успішному проведенні собору відіграли настоятель Білостоцького монастиря Теодосій (Падалський) та князь Андрій Святополк-Четвертинський⁴⁰.

Всього у з'їзді взяли участь понад 80 осіб “stanow duchownego u szlacheckiego [...] całego wojewodstwa wołyńskiego”, у т. ч. генеральний владикий намісник Кирило Жукевич, ігумени найвпливовіших волинських обителів (Білостоцької, Милецької й Хрестовоздвиженської братської), один монах-василіанин і всього шість протопопів (горохівський, лавровсько-берестецький, луцький, олицький, рівненський і рожищенський)⁴¹. На зібранні домінувала (понад три чверті учасників) руська шляхта з Волині та сусідніх земель (“rady duchowne u świeckie stanu szlacheckiego, urzędnicy ziemscy, obywatele wojewodztwa wołyńskiego starożytnego ritus graeci nabożeństwa”), яка представляла хоч і незаможні, однак впливові у регіоні роди Воронецьких, Горайнів, Гуляницьких, Жабокрицьких, Іваницьких, Киселів, Немировських, Стецьких, Ступницьких, Ярушевських та ін.⁴² Елекційний собор запропонував предстоятелю Унійної Церкви кандидатуру обраного ним владики для хіротонії, й Винницький номінував Кирила (Шумлянського) адміністратором Луцької єпархії⁴³. 7 липня 1711 р. в монастирі Святого Спаса на Галицькому Підгір'ю (Перемишльська єпархія) угорницький ігумен Кирило, в присутності пинського владики і лавришівського архимандрита Порфирія (Кульчицького, 1703–1716), склав на руки митрополита Юрія (Винницького) католицьке Ісповідання віри (з проголошенням *filioque*) та присягу вірності Римському престолу і предстоятелю Унійної Церкви⁴⁴.

Після королівської номінації та соборового обрання Кирило (Шумлянський) розпочав активну діяльність у своїй єпархії. Насамперед він намагався вберегти столові маєтки Святоїоанівської катедри від остаточного розорення, домагаючись від королівських поборців їхнього звільнення від державних податків і різних військових повинностей. Від його імені Теодор Криткевич, луцький кафедральний протопоп, 5 серпня 1710 р. вніс відповідну заяву до книг Львівського гродського суду, наполягаючи на тому, що ці маєтки є “пустками” і потерпіли від польських, московських і шведських військ⁴⁵. Як прототроній Київської унійної митрополії та “комісар” її предстоятеля Юрія (Винницького)⁴⁶, владики Кирило на початку вересня за допомогою військового загону насильно повернув до столових маєтків Унійної Церкви на Поліссі Радомишльський ключ разом з м-ком Радомишль, якими в той час володів Ян Рибінський, підчаший житомирський⁴⁷. Наприкінці того ж року, луцький єпископ разом зі своєю родичкою, чашниковою подільською Оленою (Єленою) Шумлянською, силою відібрав у шляхтичів Підлевських села Краснобрідка і Межирічка у Житомирському повіті⁴⁸.

Однак, несподівано для всіх⁴⁹, Шумлянський подався до Києва, де у червні 1711 р. був висвячений на єпископа православним митрополитом Йоасафом (Кроковським, 1708–1718)⁵⁰. Повернувшись на Волинь, владики Кирило розпочав енергійну діяльність з повернення Луцькій катедрі захоплених раніше шляхтою маєтностей та наведення дисципліни серед парафіяльного клиру. Що цікаво, в актових джерелах, датованих серпнем 1711 р., Шумлянський (на відміну від 1710 р., “*nominat episcopiey łuckiey*”) визнавався судовими інституціями Речі Посполитої (принаймні на Київщині) влітку 1711 р. як канонічний “*episkop ritus graeci łucki i ostrogski*”⁵¹. Проте у своїх ініціативах він зустрівся з опором місцевої королівської адміністрації та дідичів маєтків, котрі відмовилися визнавати його духовну юрисдикцію. 4 липня 1711 р. нунцій інформував Римську курію про “нещасливу поведінку” (“*Infelice condotta*”) Кирила (Шумлянського), який раніше, за порадою префекта Львівської папської колегії оо. Театинів Стефано Тромбетті, був номінований київським митрополитом Юрієм (Винницьким) адміністратором Луцької унійної єпархії. У зв'язку з цим нунцій побоювався, що владики Кирило разом “з клиром і народом” Луцької єпархії може повернутися до схизми, як тільки московський цар прибуде до Луцька з Києва⁵². 11 липня 1711 р. апостольський нунцій у Варшаві повідомив Римську курію, що Кирило (Шумлянський) “відпав у схизму”⁵³, сподіваючись за підтримки московського царя Петра I посісти Луцьку катедру⁵⁴. 15 серпня 1711 р. Климент XI (1700–1721) написав два папські брєве про “апостазію” Кирила (Шумлянського)⁵⁵, з рішучою вимогою його усунення від Луцької катедри – до короля Августа II та вищих достойників Речі Посполитої, зокрема Адама Сенявського та М. Жевуського⁵⁶. Попри це, 31 жовтня 1711 р. нунцій повідомив, що король видав універсал “усьому Волинському воєводству” про введення Шумлянського до Луцької катедри⁵⁷. 26 грудня 1711 р. варшавський нунцій поінформував Конгрегацію поширення віри, що король, на основі папського брєве, видав привілей (“універсал”) про передачу Луцької катедри в адміністрацію хомського унійного єпископа. Дізнавшись про це,

Кирило (Шумлянський) на початку 1712 р. “відразу ж залишив єпархію та, за чутками, подався в напрямку Києва, аби знайти притулок у схизматиків”⁵⁸.

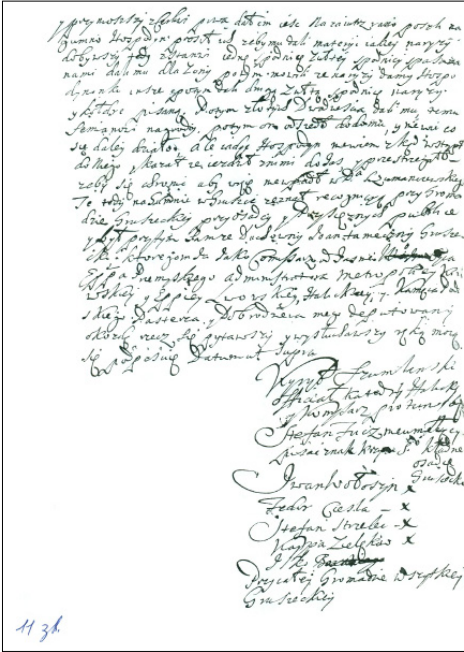
17 жовтня 1711 р. король видав універсал, адресований “усім обивателям” Волинського воеводства, в якому звинуватив Кирила (Шумлянського) у державній зраді (“поступив супроти права і звичаю”) та застеріг священників під загрозою кримінального переслідування, аби ті не визнавали духовної влади Шумлянського і не трактували його як канонічно обраного пастиря⁵⁹. Водночас король передав Луцьку єпархію в тимчасову адміністрацію холмського унійного владика⁶⁰. Підтримуючи королівське рішення, шляхетський сеймик Волинського воеводства, що зібрався у Луцьку 7 грудня 1711 р., проголосив обрання владика Кирила недійсним, звинуватив його у незаконній, без відома короля, хіротонії “w inszey religiey, postronnym państwie”, та ухвалив рішення відібрати в нього акт елекції. Присутня на сеймику шляхта постановила заборонити священникам у своїх маєтках виявляти послух Шумлянському. Так само шляхта вимагала від владика Кирила повернути акт елекції 1710 р., який серед іншого підписали десятки шляхтичів-русинів⁶¹. Опираючись на рішення польського монарха та шляхетського самоуправління, місцева королівська адміністрація вжила низку заходів з конфіскації майна Шумлянського, погрожуючи йому арештом.

Не очікуючи на подальший розвиток подій, владика Кирило поспішно виїхав з Волині до Києва, де за посередництвом першого канцлера Російської імперії Гавриїла Головкина (1660–1734) звернувся зі скаргою до царя Петра Олексійовича. Російський монарх відреагував на скаргу, надіславши польському королю 1 березня 1712 р. ноту протесту, гостро виступаючи проти вигнання Шумлянського, покликаючись на 9-й параграф миру Гжимултовського 1686 р., однак Август II не відповів на дипломатичний демарш Москви⁶².

Після смерті († 28 серпня 1715) Захарії (Корниловича, 1701–1715), у жовтні 1715 р. був номінований другим за чергою православним владикою Переяславсько-Бориспільської єпархії у складі Київської православної митрополії, що підлягала московському патріархові. Окрім православних парафій Переяславського полку лівобережного Гетьманату, Шумлянський, використовуючи свої давні зв'язки з миряними і духовенством, також здійснював пастирську опіку над православними церквами і монастирями Київської митрополічної архієпархії в межах Речі Посполитої⁶³, а також за допомогою світських урядників отримував доходи зі столових маєтків Київської митрополії на Правобережжі⁶⁴. Таку широку територіальну й духовну юрисдикцію відображає його тогочасний титул: “Кирилль зъ Великихъ Шумлянъ Шумлянскій, Божією милостію православный епископъ Луцкій, Острозскій и Переяславскій, прототроній администраторъ митрополіи Киевской и добръ, до митрополіи Киевской и архимандріи Печерской в коронѣ Полской належащихъ”⁶⁵. Відомо, наприклад, що 5 серпня 1711 р. він своєю грамотою підтвердив обрання священника Авраама Скорупи протопопом Чуднівського намісництва на Київщині⁶⁶. А 16 липня 1721 р. Шумлянський номінував священника Романа Казюлича настоятелем Слуцької архимандрії на території сучасної Білорусі⁶⁷. Його активна діяльність як православного ієрарха за межами Російської держави, у Речі Посполитій, створила прецедент, на який наступники владика Кирила на Переяславській кафедрі покликалися, поширюючи свої впливи на українське населення Брацлавщини, Київщини і Поділля впродовж наступних десятиліть XVIII ст.

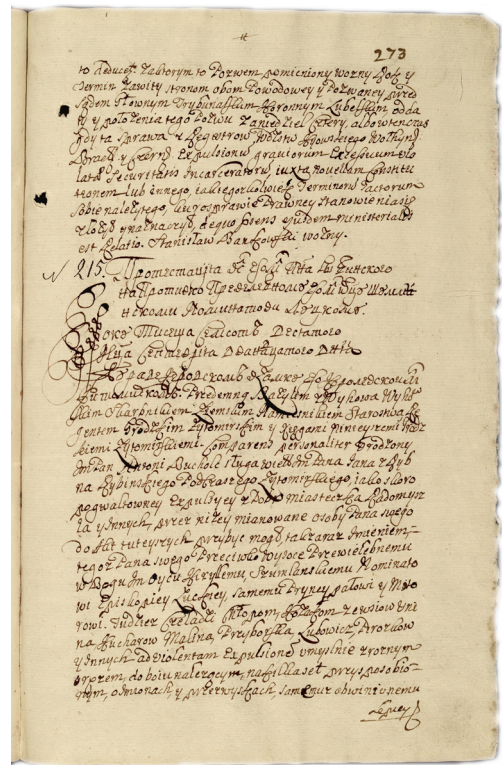
Як вікарій київського митрополита в юрисдикції Московської Церкви, Кирило (Шумлянський) приймав активну участь в управлінні всією Православною Церквою Українського гетьманату, особливо в роки вакантності Київської катедри (1718–1722)⁶⁸. Збереглися відомості про десятки священників, рукоположених владикою Кирилом для українських парафій на правому березі Дніпра, а також згадки про низку антимінсів, посвячених до престолів церков на території тодішнього Київського воеводства⁶⁹. Заходами Кирила (Шумлянського) було відновлено Мотронинський Свято-троїцький монастир в урочищі Холодний Яр. 1717 року, на прохання владика, польський магнат князь Ян-Каєтан Яблоновський, який тоді володів Чигиринським староством, видав підтвердний привілей про звільнення цієї православної обителі від податків та право на володіння навколишніми землями⁷⁰. Шумлянський першим з-поміж переяславських владик ініціював заходи щодо усамостворення своєї катедри від київських православних архипастирів. У березні 1716 р. звернувся до свого святителя – Йоасафа (Кроковського), з проханням надати Переяславу статус самостійної єпархії, однак отримав відмову⁷¹.

У 1930-х рр. у збірці “Народного дому” у Львові зберігався портрет владика Кирила з помилковою датою смерті “1736 р.”⁷² Помер Шумлянський 30 листопада 1726 р., похований у катедральному соборі Переяславського Вознесенського монастиря⁷³, зведеного наприкінці XVII ст. коштом гетьмана Івана Мазепи.

Протокол виїзного засідання духовного суду Львівської унійної єпархії за підписом генерального намісника (офіціала) Галицької катедри Кирила (Шумлянського). Село Грушка Товмачацького деканату, 5 лютого 1709 р. (публікується вперше за: Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові, Відділ рукописної та стародрукованої книги, ф. «Рукописи латинські», Ркл-175, арк. 11 зв.)

Упис в актову книгу Житомирського гродського суду протестації шляхтича Яна Дибінського, підчашого житомирського, в справі нападу підданих з церковних маєтків луцького єпископа Кирила (Шумлянського) на Поліссі в 1710 році на Радомишльський замок. Житомир, 12 вересня 1710 р. (публікується вперше за: Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 11, оп. 1, спр. 17, арк. 273)

Грамота переяславського єпископа Кирила (Шумлянського) про рукоположення клирика Романа Казюлича і поставлення його священником до престолу православного храму Св. Великомучениці Варвари в м. Слуцьк Слуцької архимандрії. Переяслав, 16 липня 1717 р. Автограф. (публікується вперше за: Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 220, оп. 1, спр. 292, арк. 1)

Примітки:

- ¹ Див.: Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861–1996). – Львів, 1996. – С. 378.
- ² За даними Римської курії, на час отримання у 1704 р. уряду коад'ютора львівського владики Кирило (Шумлянський) мав 36 років: “Il P[adre] Cirillo di 36 anni di età, e 12 di Religione, attualmente suo Vicario della Diocesi di Kaminietz” (Acta S. C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielorussiae spectantia / Ed. A. G. Welykuj (далі – Acta SCPF). – Romae, 1954. – Vol. 2: 1667–1710. – P. 196 (док. № 758)).
- ³ Див. синодик Львівської катедри Св. Юра 50–70-х рр. XVIII ст. з укладеним для поминання реєстром членів родини Шумлянського: Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Ф. 3. – Спр. МВ-354. – Арк. 14.
- ⁴ Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes (1600–1900) / Ed. A. G. Welykuj (далі – Litterae episcoporum). – Romae, 1974. – Vol. 3: 1665–1690. – P. 274–275 (док. № 165)).
- ⁵ Niesiecki K. Herbarz polski. – Lipsk, 1841. – Т. 8. – С. 633.
- ⁶ Архів Санкт-Петербурзького інституту історії РАН. – Кол. 52. – Оп. 1. – Ед. хр. 324. – Л. 12–12 об.
- ⁷ Див. його лист до кардинала Паллавічіно, написаний у Львові 10 жовтня 1699 р., а також згадки про нього в: Epistolae metropolitaram kioviensium catholicorum: Cypriani Zochovskij, Leonis Slubicz Zalenskyj, Georgii Vynnykuj (1674–1713) / Ed. A. G. Welykuj. – Romae, 1958. – P. 61–62 (док. № 35); Litterae episcoporum. – Vol. 3. – P. 275 (док. № 165); Monumenta Ucrainae historica / Collegit A. Šeptycykuj (далі – МУН). – Romae, 1967. – Vol. 4 (1671–1701). – P. 262–264, 273 (док. № 169, 174).
- ⁸ Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarussiae / Ed. A. G. Welykuj, P. B. Pidrutchnyj (далі – Litterae basilianorum). – Romae, 1979. – Vol. 1: 1601–1730. – P. 156 (док. № 77).
- ⁹ “Ad doctrinam vero quod attinet, Theologus speculativus non est, sed tamen aliunde, hoc est: Quod sit peritissimus in Ritu nostro, et Cerimoniis ecclesiasticis, ac in Theologia morali sat eruditus, posset esse sufficiens, et dignitatis Episcopalis saraх” (Litterae basilianorum. – Vol. 1. – P. 223 (док. № 124)).
- ¹⁰ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф. 129. – Оп. 1. – Спр. 739. – Арк. 1. Док. опубл.: Архів ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 10. – С. 796–797 (док. № ССLXXXII); Собори Львівської єпархії XVI–XVIII століть / Упоряд. та істор. нарис І. Сковчиляса. – Львів, 2006. – С. 112–113. Опис собору наведено в: МУН. – Vol. 4. – P. 229–230 (док. № 139). Див. також: Зубрицький Д. Лѣтопись Львовскаго Ставропигійскаго братства / Пер. съ поль. – Львовъ, 1926. – С. 97–98, 399; Pelesz J. Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. – Wien, 1880. – Bd. 2. – S. 340–341.
- ¹¹ Litterae episcoporum. – Vol. 4. – P. 214–215 (док. № 167); МУН. – Vol. 4. – P. 289–290 (док. № 185).
- ¹² Архів Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском, Подольском и Волынском генераль-губернаторе (далі – Архів ЮЗР). – К., 1904. – Ч. 1. – Т. 12. – С. 292–293.
- ¹³ Acta SCPF. – Vol. 2. – P. 196 (док. № 758).
- ¹⁴ Архів ЮЗР. – К., 1871. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 217 (док. № XCIX).
- ¹⁵ Целевичь Ю. Історія Скиту Манявського вѣдъ его основини ажъ до замкнення (1611–1785). – Львовъ, 1887. – С. 68, 77–78 (цитата на с. 78).
- ¹⁶ Архів ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 332.
- ¹⁷ Там само. – С. 217–218 (док. № XCIX).
- ¹⁸ Там само. – С. 326 (док. № CXLII); Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarussiae (1650–1850) / Ed. A. G. Welykuj (далі – Audientiae Sanctissimi). – Romae, 1963. – Vol. 1. – P. 97 (док. № 69).
- ¹⁹ Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові, Відділ рукописів та стародруків. – Ркл-175. – Арк. 11 зв. Див. також: Andrusiak M. Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski (1667–1708). Zarys biograficzny. – Lwów 1934. – S. 121–122; Deruga A. Piotr Wielki a unicy i unja kościelna, 1700–1711. – Wilno, 1936. – S. 218–219.
- ²⁰ Коссаць Е. Короткій поглядъ на монастири и на монашество руске, ѳтъ заведеня на Руси вѣры Христовой ажъ по нынѣшное время. (Шематизмъ провинціи Св. Василя Великого вѣ Галиціи). – Львовъ, 1867. – С. 146–147.
- ²¹ Acta SCPF. – Vol. 2. – P. 197 (док. № 758); МУН. – Romae, 1968. – Vol. 5 (1702–1728). – P. 2 (док. № 2).
- ²² Див. лист владики Йосифа до префекта папської колегії оо. театинів у Львові Стефано Тромбетті від 24 березня 1706 р.: Litterae episcoporum. – Romae, 1976. – Vol. 4: 1691–1710. – P. 252–253 (док. № 190).
- ²³ Litterae S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussiae spectantes / Ed. A. G. Welykuj (далі – Litterae SCPF). – Romae, 1955. – Vol. 2: 1670–1710. – P. 254 (док. № 891).
- ²⁴ Acta SCPF. – Vol. 2. – P. 196–197 (док. № 758).
- ²⁵ Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarussiae (1650–1850) / Ed. A. G. Welykuj. – Romae, 1963. – Vol. 1. – P. 97 (док. № 69).

- ²⁶ Archivio Storico “De Propaganda Fide” – Congregazione per Evangelizzazione dei Popoli, Scritture riferite nei Congregazioni generali (далі – Archivio Storico, Scrit. rif. nei Congr. gen.). – Vol. 557. – Fol. 215 v., 220. Див. також: Acta SCPF. – Vol. 2. – P. 206 (док. № 768).
- ²⁷ Див. листи нунція до Римської курії від 24 квітня і 6 серпня 1708 р.: Archivio Storico, Scrit. rif. nei Congr. gen. – Vol. 562. – Fol. 802–803 v.; Scrit. rif. nei Congressi: Moscovia, Polonia, Ruteni. – Vol. 3. – Fol. 240, 242.
- ²⁸ Значне за обсягом листування та протоколи засідань кардиналів Конгрегації поширення віри у справі коад’юторства Кирила (Шумлянського) за 1704–1708 рр. опубл. у: Acta SCPF. – Vol. 2. – P. 196–197, 206–213, 217, 222–223, 240–243, 248–250, 296–297 (док. № 758, 768–770, 772, 776, 780, 793, 797, 832); Supplicationes Ecclesiae Unitae Ucrainae et Bielorussiae / Ed. A. G. Welykuj (далі – Supplicationes Ecclesiae Unitae). – Roma, 1962. – Vol. 2: 1700–1740. – P. 27–28 (док. № 457). Див. також листи до Риму Йосифа (Шумлянського) з 1706 р. на підтримку кандидатури свого племінника: Litterae episcoporum. – Vol. 4. – P. 252–253 (док. № 190)).
- ²⁹ Litterae S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielorussiae spectantes. – P. 282 (док. № 942).
- ³⁰ У 1707 р. на декількох генеральних засіданнях Конгрегації поширення віри розглядалося звернення митрополита Заленського у справі коад’юторства Кирила (Шумлянського): Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 22, 27–29 (док. № 449, 457).
- ³¹ “Quod iste Pater Cirillus noviter accessit ad Unionem Sanctam, et quod non habeat sufficientem doctrinam. Nihil sciendo de qualitatibus Patris Cirilli, sed nude, et simpliciter fundatus in Relatione sive Instructione mihi transmissa, a Metropolita praeterito, acriter instabam, et impediabam, ne promoveatur [...]. Modo vero, dum aliter sum informatus, et mihi pro certo constat, nullum esse periculum perversionis ex eo, quod sit noviter converses ad fidem, siquidem de hoc optime scio, et quoad bonitatem, ac disciplinam religiosam, est omni modestia, probitate morum, et exemplaritate conspicuus Religiosus” (Litterae basilianorum. – Vol. 1. – P. 223 (док. № 124)).
- ³² Acta SCPF. – Vol. 2. – P. 171–172 (док. № 736); Litterae SCPF. – 1955. – Vol. 2. – P. 238–241, 244–245, 254, 257–259, 261–262, 265, 282–283 (док. № 865–866, 869, 875, 891, 898, 900, 902, 906, 913, 942).
- ³³ Рудовичъ І. Епископы Шептицки // Богословскій Вѣстникъ. – Львѡвъ, 1901. – Т. 2. – Вип. 2. – С. 114–116.
- ³⁴ Петрушевич А. С. Сводная галичско-русская лѣтопись съ 1700 до конца Августа 1772 года. – Львовъ, 1887. – Ч. 1. – С. 48–52.
- ³⁵ Про це свідчить лист прокуратора Руської церкви в Римі Сильвестра (Пешкевича) від 17 березня 1710 р.: Litterae basilianorum. – 1979. – Vol. 1. – P. 222–224 (док. № 124). Див. також листи у цій справі Конгрегації поширення віри апостольському нунцієві у Варшаві від 28 квітня і 18 серпня того ж року: Litterae SCPF. – 1956. – Vol. 3. – P. 13, 27 (док. № 992, 1017).
- ³⁶ Archivio Storico, Scrit. rif. nei Congr. gen. – Vol. 573. – Fol. 147–148, 159–160 v.
- ³⁷ Див.: Deruga A. Piotr Wielki a unicy... – S. 215.
- ³⁸ “Wielkie w kościele Bożym zasługi żarliwości chwały Boskiej u utrzymywania iedności świętey z kościołem świętym katolickim Rzymym” (Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 326 (док. № CXLII)).
- ³⁹ Ibid.
- ⁴⁰ Архив ЮЗР. – Ч. 4. – Т. 1. – К., 1867. – С. 358–362 (док. № CX).
- ⁴¹ Там же. – С. 359, 361–362 (док. № CX).
- ⁴² Там же.
- ⁴³ Там же. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 65–66.
- ⁴⁴ Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 84 (док. № 525). Нотатку про обітницю Шумлянського з “Рукопису” Лева (Кишки) опубл.: Петрушевич А. С. Сводная галичско-русская лѣтопись... – Ч. 1. – С. 52. Майже через рік, 26 червня 1711 р., присяга Шумлянського була внесена його уповноваженим, священником Мелхіором Лозовичем до актових книг Перемишльської генеральної консисторії (Российский государственный исторический архив в Санкт-Петербурге. – Ф. 823. – Оп. 2. – Д. 135. – Л. 1–4. Регест: Рункевич С. Г. Описание документовъ архива западнорусскихъ униатскихъ митрополитовъ. – Т. 2: 1701–1839, – Санктъ-Петербург, 1907. – С. 24 (№ 1135)).
- ⁴⁵ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 332–333 (док. № CXLVI).
- ⁴⁶ Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 84–85 (док. № 525).
- ⁴⁷ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 335–336 (док. № CXLVIII).
- ⁴⁸ Там само. – С. 337–340 (док. № CL).
- ⁴⁹ Див. міркування з цього приводу Володимира Антоновича: “Ми не маємо свідоцтв, які вияснили б цю несподівану зміну в поведінці Шумлянського; не знаємо, чи це було наслідком покаяння, спонуканого переговорами з православними шляхтичами, що з’їхалися на вибори до Луцька, чи Шумлянського налякав примір долі, що спіткала Жабокрицького, чи може він перше пристав був до Унії тільки поверховно, користаючи з неясних відносин, які навмисне причинив його дядько, – в усякому разі цей його крок був рішучим виповідженням війни уніатам” (Антонович В. Що принесла Україні Унія. – Вінніпег, 1991. – С. 73).

- ⁵⁰ Як інформував Римську курію 1711 р. митрополит Винницький, “die vero Iunii elapsi currentis anni, Chijoviam abiit pro consecratione sua ad dictum Episcopatum Luceoriensem” (Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 85 (док. № 525)).
- ⁵¹ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 337–338 (док. № CL).
- ⁵² Archivio Storico, Scrit. rif. nei Congr. gen. – Vol. 578. – Fol. 24 v., 31 v. Подібного змісту листа нунцій написав 5 вересня 1711 р.: Ibid. – P. 785 v.
- ⁵³ Archivio Storico, Scrit. rif. nei Congr. gen. – Vol. 562. – Fol. 802–803 v.; Vol. 578. – Fol. 25 v.
- ⁵⁴ Див. листи нунція до Римської курії від 24 квітня і 6 серпня 1708 р.: Archivio Storico, Scrit. rif. nei Congr. gen. – Vol. 578. – Fol. 785 v.
- ⁵⁵ DPR. – 1954. – Vol. 2. – P. 26–28 (док. № 643–644); Litterae SCPF. – 1956. – Vol. 3. – P. 40–41 (док. № 1042); Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 84–85 (док. № 525). Документи коментує: *Deruga A. Piotr Wielki a unicy...* – S. 219.
- ⁵⁶ Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 85 (док. № 525).
- ⁵⁷ Archivio Storico, Scrit. rif. nei Congr. gen. – Vol. 579. – Fol. 297 v.
- ⁵⁸ “Lo Szumlanski prese subito partito di ritirarsi da quella Diocesi, e sento si sia portato verso Kiovia à ricoversarsi fra scismatici” (Archivio Storico, Scrit. rif. nei Congr. gen. – Vol. 580. – Fol. 190 v.).
- ⁵⁹ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 340–342 (док. № CLI); *Петрушевич А. С. Сводная галичско-русская летопись...* – Ч. 1. – С. 58. Коментар: *Pelesz J. Geschichte der Union...* – Bd. 2. – S. 328.
- ⁶⁰ Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 85 (док. № 525).
- ⁶¹ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 345–346 (док. № CLI, CLIII).
- ⁶² Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 95 (док. № 536). Про цю подію московські дипломати згадали у 1720 р., коли відповідали на вимоги польського посла Хоментовського: “Епископ луцкий Кирилл Шумлянский, когда после посвящения в Киеве прибыл в свою епархию, то подвергся жестокому гонению и принужден был возвратиться в Киев; король, несмотря на то что подтвердил его избрание своим универсалом, выдал новый универсал, запрещающий признавать Кирилла луцким епископом на том основании, что он поставлен в Киеве. В 1712 году отправлена была королю грамота, в которой царское величество просил о восстановлении Шумлянского, согласно с договорами; но на эту грамоту до сих пор не было ответа. Шумлянский живет в Киеве и получает пропитание от царского величества, потому что в Польше отняты у него и отцовские маетности” (*Соловьев С. М. История России с древнейших времен / Переизд. – Москва, 2007. – Т. 17: Царствование Петра I Алексеевича. 1722–1725 гг. – С. 158*). Див. Також коментар: *Deruga A. Piotr Wielki a unicy...* – S. 19–220.
- ⁶³ *Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733–1785 гг.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени (опыт церковно-исторического исследования). – Полтава, 1908. – С. 12–13.*
- ⁶⁴ Supplicationes Ecclesiae Unitae. – Vol. 2. – P. 122 (док. № 582).
- ⁶⁵ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 405 (док. № CLXXXIII).
- ⁶⁶ Киевские епархиальные ведомости. – 1864. – № 22. – С. 894.
- ⁶⁷ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 405–407 (док. № CLXXXIII).
- ⁶⁸ *Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии...* – С. 13.
- ⁶⁹ Наприклад, висвячені Шумлянським у 1721–1722 і 1725–1726 р. клирики обіймали парафіяльні уряди в сс. Гребенки, Острійки, Пожежа, Полянниченці, Яцки (*Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии, или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / Перевид. – Біла Церква, 2009. – С. 406, 418, 423*).
- ⁷⁰ *Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии...* – С. 539.
- ⁷¹ *Ластовський В. В. Між суспільством і державою: Православна церква в Україні XVII – у XVIII столітті в історії та історіографії. – К., 2008. – С. 104–105.*
- ⁷² *Andrusiak M. Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski (1667–1708). Zarys biograficzny. Lwów, 1934. – S. 21.*
- ⁷³ *Ластовський В. В. Між суспільством і державою...* – С. 78–79, 104–105.

* * *

Гор Скочиляс (Львів): Кирило (Шумлянський, бл. 1668 – 30.XI.1726), унійний єпископ луцький і православний владика переяславський

Стаття реконструює біографію Кирила (Шумлянського) – одного з найкolorитніших представників української духовної еліти кінця XVII – першої третини XVIII ст. Завдяки належності до середньозаможного шляхетського роду Шумлянських, владика Кирило зробив блискучу церковну

кар'єру, демонструючи типovu для тогочасної епохи конфесійну амбівалентність (православний? уніат? православний) та активну заангажованість у соціокультурне й політичне життя Галичини, Волині, Правобережжя й Українського Гетьманату.

Ключові слова: Кирило Шумлянський, шляхта, унійний луцький єпископ, православний переяславський владика.

* * *

Ihor Skochylyas (Lviv): Cyril (Shumlyanskyi, c. 1668 – 30.11.1726), Uniate Bishop of Lutsk and Orthodox Bishop of Pereyaslav

The article reconstructs the biography of Cyril (Shymlyansky) – one of the most colorful person of the Ukrainian cultural elite in the end of the 17th – first third of the 18th century. Bishop Cyril Shumlyanskyi made a brilliant ecclesiastical career, demonstrating the typical for that epoch denominational ambivalence (Orthodox? Uniate? Orthodox) and active involvement in socio-cultural and political life of Galicia, Volyn, Right Bank and the Ukrainian Hetmanate.

Key words: Cyril Shumlyanskyi, nobility, Uniate Bishop of Lutsk, Orthodox Bishop of Pereyaslav.